

ONS MARKENBOEK

Gorssel, november 2019 - 37e jaargang no. 4

De Elf Marken zijn: Epse en Dommer, Dorth, Schoolt, Gorssel, Eschede, Harfsen, Eefde, Rijsselt, Angeren, Almen, Wolfeler

Ons Markenboek

Uitgave van de Historische Vereniging De Elf Marken te Gorssel.

De vereniging is opgericht op 27 september 1983 en heeft ten doel "de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van het grondgebied van de gehele, voormalige, burgerlijke gemeente Gorssel alsmede de bevordering in zo breed mogelijke kring van de belangstelling voor de geschiedenis van de voormalige gemeente Gorssel in al haar aspecten".

Contactpersonen van de werkgroepen

Archiefzaken: P. Staal, Teenkweg 3, 7211 EV Eefde, tel. 0575 - 517623
Bibliotheek: W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 - 432058
Excursies: W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11, 7218 BJ Almen, tel. 0575 - 432058
Genealogie: H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 - 431781
Tramstation: A.R. Rolden, Dortherweg 21, 7418 HC Deventer, tel. 0575 - 493458

Verenigingsadres

Het Tramstation, Van der Capellenlaan 4, 7213 AG Gorssel

Website: www.deelfmarken.nl

Samenstelling bestuur

Voorzitter: J. Haijntink, Reuvekamp 2, 7213 CE Gorssel, tel. 0575 - 492692
Vice-voorzitter: H. Hietbrink, Epserenk 26, 7214 AR Epse, tel. 0575 - 491992
Secretaris: J. te Linde, Eendrachtstraat 4, 7211 AM Eefde, tel. 0575 - 517369
2e Secretaris: H.G. Pelgrum, Bakkersteeg 3, 7218 BM Almen, tel. 0575 - 431781
Penningmeester: J.A.P. Bosman, De Bongerd 1A, 7213 DL Gorssel, tel. 0575 - 474155
2e Penningmeester: A.R. Rolden, Dortherweg 21, 7418 HC Deventer, tel. 0575 - 493458
Leden: G.H. Smale-Bielderman, Reeveerweg 38, 7217 TE Harfsen, tel. 06 - 51019087
J. Hekkelman, Pikeursbaan 24, 7213 BT Gorssel, tel. 0575 - 491726
A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 - 492139
J.H. Huisjes, Het Have 20, 7211 NB Eefde, tel. 0575 - 511352
J.G. Bleeker, Oxeerweg 14, 7214 PM Epse, tel. 0575 - 494096

Erevoorzitter: W.J. Holtslag-Harkink

Redactiecommissie

Voorzitter: A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, 7213 AC Gorssel, tel. 0575 - 492139
e-mail: capellenhof@gmail.com
Leden: A.M. Geerlink-van der Gang, Hoefslag 12, 7213 BW Gorssel,
tel. 0575 - 492183 e-mail: a.geerlink@kpnplanet.nl
G. Groot Wassink, Manegelaan 15, 7213 BN Gorssel,
tel. 0575 - 491224 e-mail: g.grootwassink@gmail.com

Ons Markenboek

37e jaargang no. 4, november 2019

INHOUD

- 2 Mededelingen van het bestuur en de redactie
- 9 Verraad in Almen
Marjolein Kraaijenbrink
- 11 De dagelijkse boodschappen in Epse: Gerrit Bosman, melkboer
Caroline Dijkerman
- 18 Reizen & Uitstapjes: lijn Deventer-Zutphen-Doetinchem-Emmerik
Pieter Staal
- 22 Super-boeren-2: flexwerk als vaste baan
Henk Kraaijenbrink
- 29 Uit het archief-2, Koteletjes en rollades
Mirjam van Velzen
- 32 Toen en Nu (13): Zwarte Stier in Gorssel

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

Van het bestuur

Dit najaar en ook het komende voorjaar staan veel van onze activiteiten in het teken van de gebeurtenissen in het laatste jaar van de Tweede Wereldoorlog. De lezingen in Almen, Harfsen en Gorssel staan alle in verband met de herdenking van 75 jaar bevrijding. De bijzonderheden vindt u verderop in dit nummer.

Onze vereniging nam het initiatief om op 24 september 2019 de fusillade aan de Joppelaan op 24 september 1944 te herdenken.

Op 26 september 2019 was het exact 75 jaar geleden dat de Hawker Typhoon van Hurrell werd neergeschoten. Dit toestel kwam terecht op een terrein tussen de Lindeboomweg en de Scheuterdijk. Op die dag is met een korte plechtigheid het startsein gegeven voor de berging van het vliegtuigwrak met daarin de stoffelijke resten van de piloot. In dit nummer vindt u van beide plechtigheden een kort verslag.

Excursies

Zoals we gewend zijn, stond op de tweede dinsdag in september weer de jaarlijkse busexcursie op het programma. Deze keer was Twente het doel. Met 45 leden vertrokken we bij de kerk in Gorssel en reden via Lochem naar Diepenheim. Ook deze keer was Klaas Simon onze chauffeur en ook nu was het weer prachtig weer. In Diepenheim is het Oranjemuseum Nieuwe Haghuis gevestigd. In deze museumboerderij zijn niet alleen veel Oranjecuriosa te zien, maar er kan ook Twents boerenantiek bewonderd worden. We kregen hier eerst koffie met een oranjegebakje en daarna uitleg van Herman Veltkamp, eigenaar en beheerder van de collectie. Vanaf de tijd van Prins Maurits waren er op deze boerderij al contacten met de Oranjes. Herman kon daar boeiend over vertellen. Ook werd de inhoud van een Twents kabinet getoond en werd de vaak symbolische betekenis van de voorwerpen toegelicht. Vervolgens reden we naar Hengevelde, waar we in het sfeervolle restaurant 'Hof van Twente' genoten van een heerlijke lunch.

Het volgende onderdeel van onze reis was een bezoek van twee uur aan Rijksmuseum Twente. Doel was bezichtiging van de prachtige overzichtstentoonstelling van het werk van Johann Friedrich August Tischbein. Hij was de eerste pionier van de romantiek. Veel van zijn werk hing verspreid over een aantal kamers in Paleis Het Loo. Door de renovatie aldaar waren de schilderijen beschikbaar gekomen voor een expositie elders. In de ontvangstruimte werden we in twee groepen verdeeld en voorzien van een gids en van moderne communicatieapparatuur. Voor velen van ons was het een eerste kennismaking met het werk van deze portretschilder. Als laatste onderdeel van deze bijzonder geslaagde dag werd nog een stop gemaakt bij HCR 'Bi' de Watermölle' in Haaksbergen. In deze bijzonder fraaie omgeving genoten we van een drankje en velen maakten nog een wandelingetje naar de Oostendorper watermolen. Daarna werd de terugreis aanvaard.

Met een zeer tevreden groep arriveerden we rond 18.00 uur weer in Gorssel. Een dankwoord aan onze chauffeur Klaas Simon is hier op zijn plaats vanwege zijn rijstijl en de interessante wetenswaardigheden die hij vertelde over objecten langs de route.

Lezingen en dia-avonden 2019-2020

Als u dit leest hebben we de eerste twee verenigingsavonden van dit seizoen al weer gehad. Op maandag 14 oktober is in 'Ons Gebouw' in Harfsen de film 'Liever Geen Bezoek' vertoond. Op die dag was het 75 jaar geleden dat de boerderij Zonnenberg van Gerrit Slagman en op die dag ook het Onderduikershol door de SD werden overvallen. Deze zeer indrukwekkende film is gemaakt door de in Gorssel geboren en getogen Andries Udink.

Op donderdag 24 oktober verzorgde Kees Tukker in Ons Huis in Almen een lezing over de voedselcommissaris, waarbij ook het leven en werken van Tinus Enserink van De Huurne aan de orde kwam.

Harfsen: Ons Gebouw, donderdag 21 november 2019

Ds. Gerrit Ruiterkamp uit Elst zal het leven van Ds. Pasma behandelen. Gerhard Anne Pasma (1909) was NH-predikant van Almen en Harfsen toen hij op 7 oktober 1944 werd gearresteerd. Hij zorgde vanaf 1943 voor adressen voor onderduikers in Almen en Harfsen. Op 22 april 1945 (toen Almen al lang vrij was) is hij in concentratiekamp Wöbbelin overleden. Aanvang: 20.00 uur.

Eefde, zalencentrum Het Hart, donderdag 16 januari 2020

Walter Lodewijk uit Zeewolde vertelt over de schoolplaten van Isings. Johan Herman Isings (1884-1977) was een veel gevraagd illustrator. Hij verluchtte honderden boeken, maar werd vooral bekend door de schoolplaten die hij tussen 1910 en 1970 maakte. Deze schoolplaten zullen veel van onze leden bekend voorkomen. In een tijd waarin beeldschermen nog toekomstmuziek waren, werden dergelijke platen in de les ingezet en vormden ze vaak een vast onderdeel van het klasseninterieur. De platen laten veelal een reeks culturele en economische hoogtepunten zien. Politieke of religieuze tegenstellingen zijn zelden afgebeeld. Alle 43 schoolplaten zullen de revue passeren. Deze lezing stond vorig jaar al op het programma, maar kon toen door omstandigheden niet doorgaan. Aanvang: 20.00 uur.

Epse, protestantse kerk, dinsdag 11 februari 2020

Het onderwerp van deze avond is het toerisme rond 1900 in onze streek. Ruim 125 jaar geleden bouwde het Verfraaiingsgezelschap op de Lochemse Berg een uitkijktoren, Belvédère geheten. Het omringende bos groeide de toren boven het hoofd, ophogingen ten spijt. De VVV Lochem, rechtsopvolger van het Verfraaiingsgezelschap, laat deze nu als klimtoren gebruiken. Volgens de historici is het genieten van een uitzicht vanaf een berg, een toren of een ander hoog gebouw

pas sinds de 14de eeuw in zwang gekomen. Daarom beschouwt men het eerste bericht hierover als de 'geboorte' van het toerisme.

Jacobus Trijsburg, bijna 30 jaar voorzitter van de VVV Lochem, weeft om dit fenomeen zijn lezing, gewijd aan toerisme in brede zin, in de Graafschap, in de Achterhoek, in Gelderland. Zeldzaam beeldmateriaal kwam tevoorschijn dankzij veel spuurwerk en passeert in een slideshow de revue. Aanvang: 20.00 uur.

Gorssel: Residentie de Roskam, donderdag 19 maart 2020

Dit seizoen organiseert De Elf Marken het jaarlijkse gezamenlijke evenement met het Historisch Genootschap Lochem-Laren-Barchem. Spreker is de bekende auteur van oorlogsboeken en tv-programmamaker Ad van Liempt. In het februari-nummer van Ons Markenboek zal deze activiteit nader worden toegelicht.

Gorssel: Residentie De Roskam, dinsdag 7 april 2020

Deze avond houden we onze jaarlijkse ledenvergadering. Dit jaar hebben wij drie reglementair aftredende bestuursleden, namelijk Henk Hietbrink, Johan te Linde en Henk. Pelgrum. Zij zijn allen herkiesbaar. Na de ledenvergadering zal drs. Monique Hafkamp een lezing over Magisch Realisme in Nederland verzorgen.

Aanvang ledenvergadering 19.30 uur; de lezing zal aansluitend om 20.00 uur beginnen.

Tramstation

In de afgelopen zomermaanden heeft de firma Rensink groot onderhoud verricht aan het buitenschilderwerk van het Tramstation.

Tijdens de zomersluiting was er in onze expositieruimte een fototentoonstelling ingericht met door Henk Hietbrink gemaakte foto's van objecten uit de oude gemeente Gorssel. Elk dorp/buurtschap was met twee foto's vertegenwoordigd. Na de zomervakantie is de reeks exposities voortgezet en zijn we weer doorggegaan met het organiseren van de Open Dagen. De eerste expositie na de zomervakantie werd verzorgd door keramiste Els Bottema uit Eefde en de Zutphense viltkunstenares Miriam Verbeek. Vanaf 1 november is er een expositie van foto's uit India, gemaakt door de in Harfsen geboren journalist Wim Brummelman tijdens zijn correspondentie voor de NRC in Zuid-Azië.

De eerste Open Dagen na de zomersluiting waren gewijd aan Almen (7 september) en Eefde (5 oktober).

In januari wordt er geen Open Dag gehouden. Na 7 december is de eerstvolgende Open Dag op 1 februari 2020.

Herdenking fusillade Joppelaan

Op dinsdag 24 september 2019 stonden we met ongeveer twintig mensen bij de plek waar precies 75 jaar geleden zes inwoners van Gorssel gefusilleerd werden. Ook werd stilgestaan bij de moord op politieagent Meijer in Vorden. Meijer weigerde destijds mee te werken aan het ophalen van de gijzelaars. Met een korte toespraak schetste voorzitter Jan Haijntink de omstandigheden waarin deze vrese-

lijke gebeurtenis plaatsvond. Vervolgens werden er door de vier aanwezige directe nabestaanden bloemen gelegd.

Bestuursleden en directe nabestaanden bij de gedenkplek aan de Joppelaan in Gorssel

Startsein berging Typhoon aan de Lindeboomweg

Op dinsdagmiddag 26 september 1944 om 12.35 uur stegen William Hurrell en vijf collegapiloten van 175 Sqn RAF in hun Typhoons op vanaf vliegveld Deurne bij Antwerpen voor een gewapende verkenningsvlucht boven Nederland. Het was in de nadagen van Operatie Market Garden. De piloten waren: F/O H. Ambrose, Lt. Capstic-Dale, F/O R.W. Clarke, F/S W.R.S. Hurrell, W/O W.R. Speedie en Capt. M.C. Hopkins. Het weer was redelijk met enige bewolking. William was Voluntary Reserve en volgens de RAF een veelbelovend vlieger, het was zijn derde operationele vlucht. Om ca. 13.00 uur vlogen ze boven Apeldoorn toen ze werden aangevallen door 50 Messerschmitts Bf 109. Voordat ze zich konden verspreiden werden Clarke en Hurrell aangevallen en geraakt, Clarke wist Deurne te bereiken, van Hurrell werd niets meer gehoord en de overige vier kwamen veilig terug. Achteraf is gebleken dat het toestel van William zich van grote hoogte in de grond heeft geboord in Eefde.

Op 26 september 2019 is met een korte en indrukwekkende plechtigheid op de plek van de crash het startsein gegeven voor de berging van het vliegtuigwrak met vermoedelijk daarin de stoffelijke resten van de piloot.

Voorzitter van De Elf Marken en burgemeester Sebastiaan van 't Erve hielden toespraken en ooggetuige Gerrit van Zeijts onthulde samen met de burgemeester een bouwboard met gegevens over de crash en de berging. De eigenlijke berging begint op 11 november 2019 en zal naar verwachting enkele weken duren. De gemeente houdt een speciale webpagina bij over de vorderingen van de berging en het verloop is ook te volgen op de website Gorssel.nl.

Lesbrief

Erfgoed Gelderland heeft De Elf Marken gevraagd mee te willen werken aan een lesbrief over het laatste oorlogsjaar. De lesbrief zal gebruikt worden om lessen te verzorgen aan groep 8 van scholen in ons werkgebied.

Bezoek van Margaret Wilson

Enkele weken geleden kregen we bezoek van Margaret Wilson (73) uit Australië. Zij is een nicht van Jack M.C. Wilson, Wireless Operator/Airgunner, Pilot Officer,

Margaret Wilson bij het graf van haar oom op de begraafplaats in Gorssel

die op 5 januari 1945 met zijn zes medebemanningsleden neerstortte met de Lancaster bommenwerper JB 603 'Take It Easy'. Margaret was (in haar eentje) op reis door Europa en wilde het graf van haar oom op de begraafplaats in Gorssel bezoeken. Ook wilde ze naar het monument bij de plek van de crash aan de Harfsensesteeg, dat op 4 mei 2014 is onthuld. Zie voor meer informatie hierover Ons Markenboek van augustus 2014. We hebben haar ontvangen in het Tramstation, langdurig met

haar gesproken en haar begeleid naar de begraafplaats, waar ze een bloemenhulde heeft gebracht bij het graf van haar oom en de gehele bemanning. Hierna zijn we naar het monument in Harfsen gegaan, ook hier heeft ze bloemen gelegd. Ze was zeer onder de indruk van dit bezoek en was erg dankbaar voor de opvang door de familie Ten Pas uit Lochem en De Elf Marken. Met nog een tocht door Canada - van Oost naar West met de trein - voor de boeg, verwacht ze eind oktober weer thuis in Australië te zijn.

Boek familie Brinkman

Onlangs ontving onze vereniging een boek van mevrouw Lien Nuys-Brinkman,

Voorzitter Jan Hajtink neemt het boek in ontvangst van mevrouw Nuys-Brinkman

getiteld 'Een geschiedenis van verleden naar heden', waarin zij haar familie uitvoerig heeft beschreven. Vele jaren lang heeft zij informatie verzameld en opgeschreven. Het is een omvangrijk document geworden van 274 bladzijden. Een belangrijk deel van deze familie Brinkman was woonachtig in Epse. Het boek is gemaakt voor eigen gebruik.

Het aantal gedrukte exemplaren is beperkt. Des te mooier, dat mevrouw dit boek schenkt aan onze

vereniging, waarmee een breder publiek kennis kan nemen van de inhoud. De vereniging ontvangt regelmatig boeken en foto's die we graag in ons archief plaatsen. Mocht u zelf iets tegenkomen waarvan u denkt dat het geschikt is voor ons archief, meld het ons!

Van de redactie

In het vorige Markenboek (37e jaargang, nr. 3, p. 6/7) plaatsten we voor de tweede keer een schoolfoto met leerlingen en onderwijzend personeel van de School met den Bijbel in Gorssel. Er kwamen opnieuw reacties op, waardoor de meeste afgebeelde personen inmiddels bekend zijn. We hebben de foto inmiddels op de website van de vereniging geplaatst met de meest actuele namen.

Op de tweede onbekende foto van een groep mannen voor Ons Huis in Almen kwam helaas geen reactie.

We vragen ook nu weer uw aandacht voor twee onbekende foto's.

Op de eerste foto kijkt een groep jonge mensen opgewekt in de lens, ernaast staat een heer met viool. Herkennen we hier muziekonderwijzer Plant? Wie zijn zijn leerlingen? Wie het weet, mag het zeggen.

Op de tweede foto poseert een groep jonge kinderen. In tegenstelling tot de jongelui op de eerste foto kan er bij de kinderen in 1920 geen lachje af! Wie herkent de kinderen en hun onderwijzeressen?

Museum STAAL

In museum STAAL is van 1 november 2019 tot en met 29 maart 2020 de tentoonstelling 'De Heks van Almen en andere spannende verhalen uit de Achterhoek' te zien. De verhalen spelen zich af in Almen, maar ook in Vorden, Zelhem, Zutphen en Barchem. De dichter Staring maakte veel van deze verhalen onderdeel van zijn gedichten. Zo vond de eerste heksenverbranding van Nederland plaats in Almen. Het jaar 1472 is een van de donkere jaren in de geschiedenis van het dorp. Als Staring er in zijn gedicht De Hoofdige Boer niet zijdelings over had verteld, dan was dit waargebeurde verhaal wellicht in de vergetelheid geraakt.

In Ons Markenboek, 22e jaargang nr. 1 is het verhaal te lezen onder de titel 'Aliden, her Dericks maget van Almen', door H. J. Jansen op de Haar.

Tijdens de tentoonstellingsperiode is museum STAAL geopend op vrijdag, zaterdag en zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Correctie

In het vorige Markenboek staat bij de foto op p. 13 de naam van Henk Hietbrink vermeld. Dat is onjuist. Gerry Dijkerman van de genealogische werkgroep meldt dat de foto afkomstig is uit het bezit van de familie Roeterdink. Die familie stond centraal tijdens de genealogische dag op 1 juni 2019.

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk zaterdag **21 december 2019** bij de redactie binnen te zijn, indien mogelijk met afbeelding.

VERRAAD IN ALMEN

Marjolein Kraijenbrink

In aanvulling op het artikel 'Anti-Joodse maatregelen gedurende de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Gorssel' (Ons Markenboek, 37e jaargang no.2, mei 2019, p. 9 e.v.) deelt Marjolein Kraijenbrink haar herinneringen aan de onderduik in Almen, het daaropvolgende verraad door onbekenden en het onvermijdelijke trieste einde in Auschwitz van de Haagse Dolly Hertz.

Mijn naam is Marjolein Kraijenbrink, ik ben geboren in mei 1941 in Den Haag. Ons gezin bestond destijds uit mijn ouders, mijn drie jaar oudere broer en mijzelf. Mijn moeder was actief in het verzet, dat wil zeggen: onder het mom van Rode-Kruis helpster in de Scheveningse gevangenis, in die tijd met de bijnaam 'Oranje Hotel', koerierde zij voor de gevangenen allerlei berichten aan en van hun familieleden en dierbaren.

Onderduik

Via mijn moeders verzetscontacten kwam de zeventienjarige Polly Hertz bij ons gezin in onderduik. Polly en haar tweelingzusje Dolly waren bekend in Den Haag

Dolly Hertz

en toen de Duitsers steeds meer anti-Joodse maatregelen namen en intensiever tot vervolging overgingen, achtten de ouders van Polly en Dolly (en hun oudere zusje Hella) de tijd gekomen om met het hele gezin onder te duiken. De ouders doken gescheiden onder en de dochters werden op drie verschillende plaatsen ondergebracht. Mijn ouders hebben nog voorgesteld om zowel Polly als Dolly bij ons onder te laten duiken. Hun ouders vonden dat - achteraf gezien helaas - een te groot risico. Polly bleef drie jaar bij ons en overleefde zo de oorlog. Nadat wij door de Duitsers in de herfst van dat jaar gedwongen werden te vertrekken in verband met de bouw van de Atlantik Wall en in Naarden terechtkwamen, ging Polly gewoon de straat op met een goed vervalst persoonsbewijs, zonder enig probleem. Gunstig was, dat zij rossig-blond haar had en blauwe ogen. Polly's ouders en zusje Hella overleefden ook de oorlog, Dolly niet. Polly emigreerde later naar Californië, mede omdat ze in Nederland het verlies van Dolly niet kon verwerken. Zij trouwde daar en had een gelukkig gezin met haar man, twee kinderen en later kleinkinderen.

Byvanck in Almen

Van de ouders Hertz hadden wij altijd begrepen, dat Dolly op een boerderij ondergedoken was in Almen, daar verraden was en in Auschwitz vermoord. Hoe en wanneer wisten wij niet.

In 2014 overleed Polly en haar twee kinderen vonden tussen haar papieren een brief van Dolly, die zij op 23 oktober 1942 vanuit het Huis van Bewaring in Arnhem aan een vriendinnetje had geschreven. Daaruit bleek, dat zij in huize Byvanck verbleef, daar omstreeks 20 oktober verraden was en bij een razzia opgepakt.

Huize Byvanck zei mij niets, ik ben naar Almen gereden en heb her en der rondgevraagd. Natuurlijk is er in zo'n dorp altijd wel iemand die iets weet en je dan weer doorstuurt naar iemand die meer weet. En zo kwam ik te weten waar de Byvanck gestaan heeft: Stopdijk 2/hoek Almenseweg, de bushalte daar wordt nog aangeduid met Byvanck. Na de oorlog is het pand afgebrand (1956).

Om meer te weten te komen ben ik gaan informeren bij De Elf Marken, waar ik toen nog geen lid van was. Direct werd voor mij gezocht en kreeg ik gegevens over de Byvanck, waaruit bleek dat dit voor de oorlog een pension was voor jongens in de middelbare-schoolleeftijd van wie de ouders in het buitenland woonden, veelal in voormalig Nederlands Indië. Deze kinderen gingen in Zutphen naar school.

Verraad

Met het uitbreken van de oorlog verlieten de meeste kinderen het internaat. In de oorlog moeten de eigenaren op een of ander moment besloten hebben Joodse kinderen/jong volwassenen in huis te nemen. Of dat uit economische of ideële motieven geschiedde? In ieder geval waren er meerdere onderduikers, waarschijnlijk minstens zes mensen. In een klein dorp als Almen kan dat niet onopgemerkt gebleven zijn en uiteindelijk zijn ze verraden. Door wie? Dat is helaas niet bekend. In ieder geval werden ze met z'n allen naar Zutphen vervoerd, mogelijk naar de gevangenis. Daarna zijn ze naar Arnhem naar het Huis van Bewaring gebracht.

Westerbork

De brief aan het vriendinnetje spreekt voor zichzelf. Dolly vraagt onder meer om warme kleren en vitaminen; duidelijk is, dat ze geen idee had wat haar te wachten stond. Het leek haar allemaal een avontuur.

Na Arnhem volgde vervoer naar Westerbork, waar zij op 28 oktober aankwam. Dolly werd al op 30 oktober op (straf?)transport gesteld naar Auschwitz, waar zij direct na aankomst op 2 november 1942 vermoord/vergift moet zijn.

Briefje

Onderweg gelukte het haar nog om in een briefje aan haar ouders te schrijven, dat zij op weg was naar Auschwitz. Dit briefje heeft ze uit de veewagon gegooid en het is op de een of andere manier na de oorlog bij haar ouders terecht

gekomen. Nooit hebben zij Polly verteld over dit briefje en Dolly's dood in Auschwitz. Pas in 1996 heb ik Polly dit kunnen vertellen: zo'n verdrietige mededeling. Ik hoop, dat de verrader(s) zijn/haar (hun) leven lang gewetenswroeging heeft (hebben) gehad.

www.midgaard-almen.nl

DE DAGELIJKSE BOODSCHAPPEN IN EPSE **Gerrit Boskamp, melkboer**

Caroline Dijkerman

Waar deden Epsenaren voor en ook nog na de Tweede Wereldoorlog hun dagelijkse boodschappen? Hoe was bijvoorbeeld de melkbezorging geregeld?

Henk Boskamp begon in 1937 met het venten van melk. Zijn zoon Gerrit Boskamp hielp als kind al mee en nam de bezorging over in 1962. Hij stopte daar in 1978 mee.

Caroline Dijkerman haalt herinneringen op aan haar eigen jeugd in Epse en sprak met Gerrit Boskamp (79) en zijn vrouw.

Herinneringen

In 1969 kwam ik als tweejarig peutertje aan de Epserenk 6 in Epse wonen. Onze dagelijkse boodschappen deden we in het dorp. We hadden een melkboer, groenteboer, bakker, slager en kruidenier op loopafstand. Bijna allemaal kwamen ze ook dagelijks langs de deur, gewoon om te vragen of je nog iets nodig had. De kruidenier (supermarkt) bezorgde één keer per week de boodschappen.

In onze kelder lagen een paar mud (70 kg) aardappelen, dan kon je namelijk weer even vooruit. Voor de dagelijkse boodschappen moet je nu naar Gorssel of Deventer. De supermarkt was in 2016 de laatste in het rijtje die haar deuren sloot. In de jaren '60 had slechts één op de tien gezinnen een koelkast, het was dus belangrijk dat de melkboer dagelijks langs kwam, want je kon de melk niet al te lang goed houden. De meeste huizen en boerderijen hadden een grote kelder om groente, fruit en melk koel te bewaren.

Ik herinner mij nog het geluid van de wagen met de rammelende melkflessen en de toeter rond 10.00 uur in de ochtend. De buurvrouwen kwamen naar buiten en verzamelden zich rond de melkwagen. De stopplaats was ons garagepad. Mevrouw Van Dijk van het hoekje kwam met een wasmand vol flessen, daar hadden ze vier flinke jongens in huis. Mijn moeder pakte haar ijzeren flessenrekje van Tomado met vier flessen. Was ze een keer niet thuis, dan zette ze het rekje gewoon bij de voordeur met een briefje. Een heel enkele keer moesten wij, als kinderen,

wel eens melk halen in het winkeltje van de melkboer aan de Lochemseweg. Overzichtelijk dat was het, de glazen flessen met hun aluminium doppen, blauw voor de melk, rood voor de karnemelk, groen voor de yoghurt. Halfvolle, magere melk, lactosevrij, geitenmelk, sojamelk, wij kenden het allemaal niet. Kennelijk had er toen nog niemand een allergie. De flessenlicker was onze beste vriend toen er ook luxe artikelen bij kwamen zoals gele en bruine vla.

19^e eeuw, opkomst van de melkhandel

Rond 1850 trekken er steeds meer mensen naar de stad en komen de eerste melkmannen, ook wel melkboeren genoemd, langs de deur met een kar met melkbussen en litermaatjes. Het is een vrij beroep, iedereen mag melkboer worden. Controle op de kwaliteit van de verse melk is er niet, de hygiëne van de melk laat veel te wensen over. Wilde je de melk gebruiken, dan moest deze eerst gekookt worden. In 1879 wordt de eerste zuivelfabriek opgericht in Friesland. Aan het eind van de jaren '30 zijn er ruim 600 melkfabrieken in Nederland.

Jaren '30

De boeren worden steeds afhankelijker van de zuivelfabrieken. Als gevolg van de beurskrach in 1929 raakt ook Nederland in een crisis. Om de melkveehouderij te steunen komt er in 1932 de crisis-Zuivelwet. Naast prijsgaranties komt er een vergunningenstelsel en worden er eisen gesteld aan de vakbekwaamheid van de melkboer. De hygiëne en kwaliteit van de melk worden beter. In 1935 volgt er een ventverbod voor de zondag. De overproductie van melk in deze jaren zorgt voor de introductie van de schoolmelk in 1937 en reclamecampagnes zoals 'melk is goed voor elk'.

Kolen en melk

Het is 1937, Henk Boskamp (10 juli 1908) verhuist van Eefde naar Epse. Henk, letterzetter van beroep, heeft een aantal jaren bij Drukkerij Rimmelink in Zelhem gewerkt. Hij komt in de kost bij zijn zuster Mia, die getrouwd is met Willem Brouwershaven en in de Kletterstraat woont. Zijn broer Jan, ook in de kost bij zijn zuster, heeft een kolenhandel naast het huis. Henk besluit een melkhandel te beginnen.

Gerrit: "Het waren economisch zware tijden, er was niet veel keuze. Mijn vader zag in de melkhandel een gat in de markt in Epse waarmee je een boterham kon verdienen. Hij was nog maar 12 jaar toen zijn ouders overleden. Zijn zuster Mia nam de zorg voor het gezin over. Eerst in Eefde en later in Epse.

En zo begint Henk met het venten van melk langs de deur.

Aan de Lochemseweg

Op 13 oktober 1938 trouwt Henk met Dina Johanna Beckingen. Ze verhuizen naar de Lochemseweg 40, waar het melkbedrijf wordt voortgezet, aan de linker-

kant van het huis. Rechts zit de groenteboer. In het achterste gedeelte van het huis wordt een verkooplokaal ingericht, grote gevulde waterkoelbakken voor de melkbussen en een spoelvoorziening. Het gezin leeft in de woonkeuken naast het verkooplokaal. De mooie kamer aan de voorkant van het huis wordt alleen gebruikt op zon- en feestdagen. Boven zijn drie slaapkamers, waar je tegen de dakspanten aankijkt.

Lochemseweg 40 in Epse. Links zat de melkboer en rechts de groenteboer

Henk fietst iedere ochtend in alle vroegte tien kilometer naar Wesepe om de melk op te halen bij de coöperatieve zuivelfabriek 'Nieuw Leven'. Op de bakfiets kunnen vier melkbussen mee. Met de zwaar gevulde melkbussen fietst hij de tien kilometer terug, om vervolgens om acht uur met het uitventen van de melk te beginnen. Pas in 1949 stapt Henk over naar de Coöperatie in Eefde.

Het assortiment is beperkt: melk, karnemelk en boter. Ook de koelmogelijkheden zijn beperkt. In de zomer koelen ze de melkbussen zo goed en kwaad als het kan met witte moltondekens. Desondanks gebeurt het regelmatig dat door het schudden van de fiets er bij aankomst een dikke laag room op de melk ligt. Thuis gaan de melkbussen meteen in de betonnen bak met water om ze koel te houden. Bij warm weer en in het weekend koken ze melk en voegen ze zout toe, zo blijft de melk langer houdbaar. In de winter staan de melkbussen voor de kachel om te ontdooien. Met het litermaatje wordt de melk overgegoten in het pannetje.

Gerrit: "Aan het pannetje kon je zien hoe netjes de mensen waren, bij sommige mensen kon je zien wat ze de hele week gegeten hadden. Als kind moest ik al vroeg meehelpen, na schooltijd nog iets nabrengen en op zaterdag helpen met venten. Waren de bewoners

een keer niet thuis, dan liep je gewoon achterom en schonk je de melk in de klaargezette pan op het fornuis. Was de deur afgesloten dan lag de sleutel onder de mat of in de bloempot klaar.

Gerrit Boskamp

De Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Duitse bezetting worden een aantal 'melk'maatregelen genomen. In 1940 komt er een verbod op rechtstreekse verkoop van melk van de boer. De melk moet voortaan eerst naar de fabriek om gepasteuriseerd te worden, zodat hij langer houdbaar blijft en de schadelijke bacteriën worden vernietigd. Daarnaast wordt de melkstandaardisatie ingevoerd. Het vetpercentage voor volle melk voor consumptie wordt dan vastgesteld op 2,5 %.

Henk hoeft niet naar Duitsland, toch is hij voorzichtig. Overdag werkt hij, maar 's avonds duikt hij onder. Als vierjarig jongetje gaat Gerrit af en toe mee melk wegbrengen naar de villa's De Blinkert, Bluisterd en De Buitenkamp in het Epsers bos. Daar krijgt hij soms een boterham met jam en een tinnetje met sigaretten voor zijn vader van de ingekwartierde Duitsers. De familie komt de eerste oorlogsjaren goed door, op zolder hangen de tabaksplanten te drogen, en met behulp van een fietswiel wordt er naar radio Oranje geluisterd.

De laatste Oorlogswinter gaat het melkventen met horten en stoten. Het is vaak gevaarlijk langs de weg door beschietingen en bombardementen. De levering van de melk is onregelmatig, soms is er melk, soms niet. Er wordt weinig verdiend. Het is koud in het huis aan de Lochemseweg. De overburen van de 'Viersprong' op het hoekje bij de Oude Larenseweg hebben inkwartiering. Het door de Duitsers overdag gehakte en gezaagde hout wordt regelmatig 's nachts 'opgehaald' door Henk en de buurman.

Jaren '50, wederopbouw

In de jaren '50 verschijnt er voor het eerst melk in flessen. Toch blijft de losse melk populair. Maar als de welvaart toeneemt, wordt ook de vraag naar de flessen melk groter, eerst in de steden maar ook steeds vaker op het platteland. De melk in flessen is langer en makkelijker houdbaar.

Gerrit: "We hebben nog lange tijd losse melk verkocht, dat was nou eenmaal goedkoper". Terwijl zijn vader melk uitvent, volgt Gerrit een opleiding in de metaaltechniek tot machinebankwerker. Hij gaat aan de slag bij Noury van der Lande (Akzo). Als hij na zijn militaire dienst in 1962 weer bij Noury van de Lande aan de slag wil krijgen zijn vader een zware aanval van nierstenen tijdens het venten in het Epserbos.

Gerrit: 'Zo ben ik er ingerold. Ik wou het bedrijf eigenlijk niet overnemen maar het was vanzelfsprekend dat ik kwam helpen toen mijn vader ziek werd. Het bedrijf moest doorgaan. Ik heb er nooit spijt van gehad.'

Jaren'60: samen aan de slag

In de jaren '60 is de melkfles helemaal ingeburgerd. Maar niet alleen melk en karnemelk worden in flessen geleverd. Ook luxe producten zoals yoghurt, gele en bruine vla komen steeds meer in trek. Herkenbaar aan de kleur van de aluminium-doppen, die na gebruik een weg vinden naar de spaken van veel kinderfietsen.

Vader Henk (links) en zoon Gerrit Boskamp

Gerrit: "Mijn vader begon met de bakfiets, later had hij een bakfiets met een motor. Rond 1960 kocht hij een Tempo, een driewieler autootje met een laadbak. Dat was een hele verbetering, bij slecht weer zat je lekker droog in de cabine. Later kocht hij een Ford Transit busje.

Vader en zoon gaan samen aan de slag in de melkhandel. Ze hebben ieder hun eigen route door Epse. Henk rijdt met zijn Ford Transit langs het buitengebied van Epse. Gerrit doet de dorpskern met zijn 'ijzeren-hond' een

karretje met kap en aan de voorkant een motor die je moet aantrekken met een touwtje. Ze zijn niet de enige melkboer in Epse, ook Tragter, Kamphuis en de Coöperatie in Eefde leveren melk aan de bewoners. Het werkgebied van Henk en Gerrit beperkt zich daarom niet alleen tot Epse, maar ze komen tot aan de sluizen in Eefde.

Gerrit: "Ik reed voor 15 liter melk naar Eefde, dat leverde dus nauwelijks iets op. Het kon dus gebeuren dat de ene melkboer op nummer 39 leverde en de andere melkboer op nummer 40. Iedereen had zijn eigen vaste adresjes. Als er iemand nieuw kwamen wonen dan was het zaak de eerste te zijn die melk mocht leveren. Toen er nieuwe woningen aan de Hassinklaan werden gebouwd in 1961-1962 ben ik naar de gemeente gestapt om de adressen van de nieuwe bewoners op te vragen. Die ben ik allemaal langs gegaan om te vragen of wij de melk mochten leveren."

Het is geen vetpot en het werkgebied is groot. Als Gerrit op 11 december 1964 met Geertje trouwt moeten er twee gezinnen rondkomen van de melkhandel. Pas als in de loop van de jaren '60 ook de melkhandel in de gemeente Gorssel wordt verkaveld gaat het beter.

Gerrit: "Mijn vader en ik kregen Epse, toen ging het beter, en konden we er een boterham aan verdienen. We hadden ieder onze eigen route. Ik deed de straten ten zuiden van de Lochemseweg en mijn vader de noordkant van Epse. 's Ochtends om zes uur werd de melk geleverd, vervolgens begonnen we dan om acht uur met het uitventen van de melk. Tussen de middag gingen we dan naar huis om te eten en bij te laden voor de rest van de wijk. Na de ronde begonnen we dan met schoonmaken en spoelen en 's avonds om zeven uur waren we klaar. In de ochtend begonnen we dan als eerste weer om de bussen uit te spoelen met sodawater. De Keuringsdienst van Waren kwam regelmatig langs, dan werden de kannen weer geijkt, en werd onder de rand gecontroleerd of alles wel schoon was. Op zondagochtend deden we de boekhouding. Alle leveringen werd in een boekje opgeschreven, één keer per week of per maand werd er dan afgerekend. Soms werd er één keer per drie maanden betaald. De melkrekening werd betaald van de kinderbijslag. Op zondagmiddag waren we dan vrij. Op vakantie gingen we bijna niet. De eerste keer dat we op vakantie gingen was van zondagmiddag tot en met woensdagmiddag. Later zijn we nog eens een weekje op vakantie geweest, toen moesten de mensen zelf de melk halen in de winkel."

Familiebedrijf

Het is met recht een familiebedrijf. Ook Geertje, Gerrits vrouw, helpt mee in de melkhandel.

Geertje: "Op zaterdag hielp ik altijd mee in de winkel. Maar ook als er spullen nagebracht moesten worden door de week. Ik heb toen mijn rijbewijs gehaald, zodat ik naar de melkfabriek in Eefde kon rijden voor een extra levering. We hebben toen een stationcar aangeschaft. Gerrit belde dan, ik heb extra melk nodig, ik ben bij de Bosweg. Dan reed ik daar naar toe om ze te bevoorraden."

Het zijn lange dagen in de melkhandel.

Gerrit: "Op de dag voor Kerst begonnen we al om vier uur in de ochtend. Dan waren we om half twaalf weer thuis, dan snel een bakkie doen en wat eten en dan gingen we verder, de Huzarenlaan door tot aan Joppe. Een keer kwamen we op Kerstavond knettervast te zetten in het zand met de auto. Ik heb toen Koen Schoterman gebeld: 'Ik zit vast bij de beek'. Voor 25 gulden werden we er uitgetrokken, die was niet blij, wij ook niet

want we wilden naar huis. Ik kan mij ook nog strenge winters herinneren met veel sneeuw, dan lag de hele Kletterstraat vol met sneeuw. De auto werd neergezet bij de gemeentehuisjes aan de Braamstraat en dan gingen we te voet naar Dijkerman, Tuller, de Graaf en verder. Met tassen en kannen liepen we tot aan Galerij Lente.”

”Ik kende destijds iedereen in het dorp. Als melkboer hielp je af en toe een handje mee. Een wasketel op het vuur zetten, of een koe vasthouden voor de slacht bij slager Ebrecht in de Kletterstraat. op maandagochtend. De eerste keer deed ik dat met knikkende knieën. In de winter hielp ik mee auto's drukken. Het grappigste dat ik mij herinner is dat mevrouw Hoogslag bezig was om pudding te koken, dat lukte niet erg. Ik wierp er een blik en zei: mevrouw u bent geen pudding aan het koken maar dat is saus om de muren te witten. Ze hadden daar gele muren.”

Melkkannen en litermaten

Jaren '70: het einde van de melkhandel

In 1961 kreeg Nederland een nieuwe Vestigingswet Bedrijven, waarin de eisen tot gescheiden verkoop van vlees, groenten en brood werden geschrapt. De kruideniers konden dus hun assortiment verbreden met versproducten in plaats van alleen de 'droge' levensmiddelen. Vanaf 1967 mogen zij ook melk verkopen, en krijgt de melkboer stevige concurrentie. Er komt een nieuw type winkel uit Amerika overwaaien: de supermarkt. Inmiddels heeft ook de rijdende SRV-man zijn intrede gedaan in Epse.

Gerrit: "Mijn vader ging in 1973 toen hij 65 jaar was met pensioen. Hoewel: hij ging niet echt met pensioen. Hij werkte nog steeds gewoon mee in het bedrijf, als onbetaalde 'knecht' met een loon in natura. Dat wilde hij zo, hij wilde er geen geld voor."

Maar ... de flessen worden vervangen door pakken melk, lichter en makkelijker te stapelen. Vrouwen zijn steeds vaker niet thuis overdag. En ook de supermarkt in Epse start met de verkoop van melk.

In 1978 stopt Gerrit met de melkhandel, hij is dan 38 jaar. Het afscheid is ontroerend met vele kaarten en brieven.

Met dank aan Gerrit en Geertje Boskamp-ten Hag, voor hun tijd, geduld en openhartigheid.

Bronnen:

techniekinnederland.nl

nl.wikipedia.org/wiki

myhappykitchen.nl

isgeschiedenis.nl

www.melkmaten.nl

REIZEN & UITSTAPJES

Tramlijn Deventer-Zutphen-Doetinchem-Emmerik

Pieter Staal

Een aantal boekwerken dat De Elf Marken mocht ontvangen van Mieke Kreeftenberg bleek een verrassing te bevatten: een exemplaar van het boekje Reizen & Uitstapjes. De Elf Marken beschikte wel over een kopie, maar nu is dus ook een origineel exemplaar aanwezig. Pieter Staal maakt ons wegwijs in Reizen & Uitstapjes.

Voor zover bekend zijn er nog twee archieven in Nederland (waaronder Stads-archief Deventer) waar een exemplaar van het boekje Reizen & Uitstapjes aanwezig is. Het boekje is in januari 1928 uitgegeven door de directie van de Tramweg Maatschappij ZE (Zutphen-Emmerik) en kostte 25 cent.

Ik laat u meegenieten van het stukje tekst dat over Gorssel gaat.

"Gorssel. Op onze reis naar Gorssel passeeren we even voorbij Epse het kasteel "Het Hassink", dat met zijn witte muren scherp afsteekt tegen de boschrijke omgeving. De frissche, landelijke gemeente Gorssel met zijn natuurschoon en zijn overal verspreid liggende dorpshuizen en landhuisjes vormt wel een tegenstelling met de beide aanliggende steden, waarvan de bevolking des zomers dan ook gaarne

hierheen trekt. Maar ook van verre komen de bezoekers, zoodat de hôtels en pensions zomers overvol zijn. De mooie bosschen onder 't Hassink en 't Joppe (nabij het kasteel van die naam) bieden gelegenheid voor 't maken van kleine en grote wandelingen. De nabijheid van een paar flinke steden, direkt per tram te bereiken maakt het zoeken naar eenige afwisseling zeer gemakkelijk. De hôtels en pensions "de Roskam" (in het dorp bij het tramstation) en de "Eikenboom" (20 minuten wandelen van het tramstation te midden van de bosschen) zijn gezochte gelegenheden.

Even voorbij "de Eikenboom" ligt het kasteel "het Joppe", aan het eind van een laan, waardoor reeds van verre een zeer mooi gezicht op het oude gebouw wordt verkregen. Het kerkje bij de Eikenboom draagt ertoe bij om het beeld van landelijke rust en vrede van dit heerlijke oord te verhoogen. Wie er eenmaal van heeft genoten, vergeet het niet en voelt behoefte om het weer te zien.

De tram voert ons vanaf het geheel in deze omgeving passende, landelijke station Gorssel, dat onwillekeurig herinneringen aan een zeer gezochte plaats in het buitenland bij ons opwekt, door akkers en bosschen langs Quatre Bras en Mettray (ook hier is het heerlijk wandelen) naar de volgende provinciestad (Zutphen)."

Reizigerstarieven

Eveneens verrassend vond ik dat achter in dit boekje de gewone en speciale plaatskaarten (tramkaartjes) omschreven worden die door de Tramweg maatschappij uitgegeven werden voor het reizigersvervoer.

"Enkele reisbiljetten: uitgegeven door de conducteurs en in bijzondere gevallen aan de loketten. Ze geven geen recht tot onderbreking van de reis.

Maand-Retourbiljetten: uitgegeven aan de loketten. Op de lijn Zutphen-Deventer ook door de conducteurs. Zowel op de heen- als de terugreis mag deze eenmaal onderbroken worden.

Tweedaagsche Retourbiljetten: uitsluitend uit te geven aan de loketten tegen verminderde prijs. Geen recht tot onderbreking van de reis.

Eéndaagsche Retourbiljetten: zie omschrijving Tweedaagsche Retourbiljetten.

Zomerkaarten: deze worden aan de loketten uitgegeven gedurende de maanden April t/m September met recht van onderbreking van de reis naar keuze.

Gewone Abonnemenen: worden afgegeven voor 1, 3, 6 en 12 maanden.

Abnemenen voor onderwijzers: worden afgegeven voor 1 en 3 maanden.

Schoolkaarten: worden afgegeven voor 1 maand.

Werkliedenkaarten: worden afgegeven voor een week, voor heen- en terugreis op de dag van afgifte voor minstens 6 personen tegen enkel reistarief en voor minstens 20 personen tegen verlaagd enkel reistarief.

Kaarten voor uitstapjes makende Schoolkinderen: worden afgegeven aan groote gezelschappen in vrije rijtuigen tegen berekening van een uitzonderingstarief.

Kaarten voor uitstapjes makende jongelieden: alleen afgifte voor de 2e klasse tegen een belangrijk verlaagd tarief.

Eéndaagsche Retourkaarten in verkeer met de Clever-Strassenbahn: deze worden gedurende het gehele jaar afgegeven aan de loketten te Deventer, Zutphen en Doetinchem tegen belangrijk verlaagde tarieven. Hierin zijn begrepen de kosten van grenspassage, van de overvaart per veerboot over de Rijn te Emmerik en van de electrische tram Emmerik-Cleve en terug.”

De Elf Marken beschikt over onderstaande kopieën van tramkaartjes, die wij van de NVBS (Nederlandse Vereniging van Belangstellenden in het Spoor- en tramwezen) te Amersfoort mochten ontvangen.

Goederenvervoer

”Op zeer gunstige voorwaarden vervoert de Maatschappij bestel-, ijl- en vrachtgoederen zoowel in lokaal verkeer over haar lijn als in verkeer met: De Nederlandsche en Duitsche Spoorwegen, Den Waterweg te Deventer, Zutphen en Emmerik, De Geldersche tram en de tram de Graafschap, De Geldersche-Overijsselsche Stoomtram enz. Inlichtingen hierover verstrekken de Directie te Doetinchem en de Stations en Agentschappen langs de lijn.”

Oproep

De Elf Marken wil graag weten wie nog in het bezit is van originele tramkaartjes van de lijn Zutphen-Deventer en deze zou willen afstaan aan De Elf Marken.

REIZEN & UITSTAPJES

PER TRAMWEG-MAATSCHAPPIJ
ZUTPHEN — EMMERIK.

LIJN DEVENTER — ZUTPHEN
DOETINCHEM — EMMERIK.

DEVENTER,
De Geldersche
Achtenhoek
en het
aangrenzende
deel
van de oude
Pruisische
Rijnprovincie

De tramweg vormt de aangewezen verbinding voor het lokaal verkeer in
en voor het doorgaand verkeer met deze streek.

SUPERBOEREN (2)

Flexwerk als vaste baan

Henk Kraaijenbrink

In Ons Markenboek, augustus 2019 beschreef de auteur de aanleiding voor het ontstaan van de agrarische bedrijfsverzorging in de vroegere gemeente Gorssel. In dit tweede deel geeft hij eerst een inleiding over de opkomst van de mechanisatie en de loonbedrijven en vervolgens komt de verdere ontwikkeling van de bedrijfsverzorging aan de orde.

Inleiding

Waarom werd bedrijfsverzorging noodzakelijk? Bij het napluizen daarvan kwam ik een stukje in een regionale krant uit Twente tegen dat de ontwikkeling prachtig verwoordt. 'Goed gejat is beter dan slecht bedacht'. Daarom volgt het stukje hier. "Tot ver na de Tweede Wereldoorlog bleef in het oosten van ons land op het platteland de noaberhulp in stand. Buren sprongen bij als een boer door ziekte of ongeval tijdelijk was uitgeschakeld en ook bij grote drukte of als de dorsmachine door de buurtschap zijn ronde maakte kwam de noaberhulp goed van pas. (Bij de huisslachting op de boerderij in november eveneens, HK.) Het latente arbeidsreserve op menig boerenbedrijf maakte dat vaak ook gemakkelijk. Dat is veranderd. De bedrijven werden groter, de gezinnen kleiner en de boer heeft nauwelijks meer tijd om zijn buurman, in geval van nood, bij te springen.'

Mechanisatie

Geleidelijk aan kwam de mechanisatie kwam op gang. Boeren konden de aanschaf van al die peperdure machines niet bekostigen. Ze hadden ook nog geen, voor die tijd en beurs, dure tractoren. Een grote boer had twee paarden, hooguit drie, en een kleine boer had er één. De 'paardentractie' had onvoldoende kracht om de grotere machines van energie te voorzien. Dat had tot het gevolg dat loonbedrijven in opkomst kwamen, zoals het bedrijf van Goorman dat in 'Gorssel van agrarische gemeenschap tot forensendorp' wordt beschreven.

Ook de C.A.V. Gorssel (Coöperatieve Aankoop Vereniging) had voor de bij haar aangesloten boeren het een en ander in de aanbieding. Er waren drie tractoren met chauffeur. Ik herinner me Stegeman en Beldman. Aan landbouwmachines waren er bijvoorbeeld twee zogenaamde zelfbinders. Het koren werd daarmee gemaaid en machinaal in schoven (ook wel garven genoemd) gebonden. Een hele verbetering ten opzichte van het handmatig zichten (maaien) en tot schoven binden. De boer, meestal de boerin, de knecht en de oudere kinderen, moesten dan nog wel de garven opzetten in gasten. Dat zijn een aantal garven bij elkaar die rechtop gezet worden om verder te drogen. Als het voldoende droog was werd het opgehaald en gedorst. Mijn broer en ik mochten als vakantieulpje wat geld

verdienen door de zelfbinder te bedienen. We moesten zorgen dat het graan zodanig naar de bindmachine geleid werd dat er mooie schoven uit de zelfbinder kwamen.

Verder waren er bij de C.A.V. een aardappelrooier, een aardappelstomer en een grote stoomketel om aardappels te verwerken tot varkensvoer. Ook was er een mestverspreider, een wagen met schoepen op het einde. De mest werd naar de schoepen toegeleid en door de draaiende schoepen mooi regelmatig over het land verspreid. Verder een ploeg met vier scharen, een grote eg, alleen geschikt om achter een tractor te gebruiken. Een dorsmachine kon ook gehuurd worden. Ook kwamen er voederbietenrooiers.

Wat later konden de IJsselboeren, zoals bijv. Boschloo, Roeterdink en Klein Nulend, gebruik maken van een beregeningsinstallatie. Naast een pomp bestond die toen uit aluminium buizen die gekoppeld konden worden. Voor het tappen van water uit de IJssel had Rijkswaterstaat een vergunning verleend. Dat bracht heel wat excursies uit Friesland met zich mee. Zij kwamen kijken of beregening van weiden van hun melkveebedrijven zinvol was. Overigens was dat idee door de C.A.V. ook goed 'gejat'. In Noord-Brabant was men er eerder mee en daar deed mijn vader, die directeur van de C.A.V. Gorssel was, zijn kennis op.

Volgens de heer Gerrits was er in Almen een aparte (coöperatieve?) organisatie voor het gezamenlijk gebruik van agrarische machines naast de C.L.V. Almen - Harfsen.

Ontwikkeling bedrijfsverzorging

Terug naar de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging. Hoe ging het verder nadat in 1958, onder de supervisie van de Hervormde Stichting voor Maatschappelijk Werk Gorssel, de bedrijfsverzorging van start ging? Zou er wel werk genoeg zijn? In het begin heerste er enig wantrouwen. 'Wat een boer niet kent dat vreet hij niet', zegt het spreekwoord immers. "Op 1 juli 1958 stelde de Stichting Maatschappelijk Werk in Gorssel Johan Klein Geltink (uit Almen) hiertoe aan, de allereerste bedrijfsverzorging van Nederland. Deze boerenzoon zag wel wat in dit avontuur, dat in eerste instantie een half jaar op proef zou draaien. Aanvankelijk leek het niets te worden. Niemand schakelde Klein Geltink in. De boeren zagen zijn werk als een soort gezinsverzorging. Dat was iets voor vrouwen, niet voor mannen. Liever hield men vast aan de noaberhulp, waarbij van oudsher burens de plicht hadden elkaar in tijden van nood vooruit te helpen" aldus de jubileumuitgave van de C.V.A.B-berichten bij het 25-jarig jubileum in 1988.

Maar de proef was uiteindelijk zo succesvol dat na een jaar de bedrijfsverzorging volop draaide. Bij andere initiatieven naar aanleiding van de aanpak in gemeente Gorssel, ging het niet anders. Overal was het eerste halfjaar de start moeizaam.

Er was trouwens, voor de situatie dat er geen werk was, door de coöperaties in Almen en Gorssel een noodoplossing bedacht. Bij een coöperatie was altijd wel wat werk voor handen. Bij afwezigheid van ziekte bij boeren kon Klein Geltink bij

een van de twee coöperaties te werk gesteld worden. Overigens was de verdienste voor Klein Geltink niet groot. Hij deed, zo meldt hij in een interview, zijn werk voor maximaal twee kwartjes per uur. Dat levert bij een 48-urige werkweek, zoals toen gebruikelijk, een bedrag van f 24 per week op, zeg maar € 11! Grote boeren betaalden wat meer. Klein Geltinks inkomen werd hoogstwaarschijnlijk aangevuld met een inkomen uit subsidie, zoals bij mijn weten ook bij de gezinsverzorgsters gebruikelijk was. In werkelijkheid werd er uren per week langer gewerkt op zo'n boerenbedrijf.

Al snel werden er meer stichtingen in het leven geroepen bij buurgemeenten of werden bedrijfsverzorgers bij coöperaties voor landbouw of zuivel administratief ondergebracht als extra dienstverlening voor de aangesloten boerenbedrijven.

Samenwerking

In 1962 wordt samenwerking gezocht. De regionale landbouworganisaties samen met het Instituut voor Landbouwcoöperaties in Gelderland en Overijssel, gevestigd in De Steeg, nemen daartoe het initiatief. In 1963 wordt de Bond voor bedrijfsverzorgingsorganen in de Land- en Tuinbouw in Gelderland en Overijssel opgericht. De deelnemers zijn de bedrijfsverzorgingsdiensten uit Gorssel, Dinxperlo, Breedenbroek, Kampen, Voorst, Varsseveld, Eibergen, Blankenham, Beltrum en Vorden. In De Steeg, waar toen het Instituut voor Landbouwcoöperaties en Gelderland en Overijssel gevestigd was, ondergebracht bij de G.J.D.C. Goedhart Stichting¹, wordt de administratie verricht.

In 1964 sluiten zich elf nieuwe leden aan, waaronder een groot deel van de Betuwe en ook de Noordoostpolder. In 1965 wordt door de overheid subsidie verleend voor een bezoldigd secretaris. Dit wordt G. Loman uit Almen. Hij en voorzitter A.G. Mennink uit Vorden, die er later bij zijn afscheid in 1977 een ridderschap in de Orde van Oranje-Nassau aan over houdt, worden de drijvende organisatorische krachten voor de verdere ontwikkeling. Het personeel blijft nog wel in dienst bij de plaatselijke organisaties. In 1966 wordt ook een Drentse bond opgericht. Er is veelvuldig contact. Niet alle Drentse verenigingen sluiten zich hierbij aan. Er zijn er die te zeer aan eigen zelfstandigheid hechten.

Bijscholing

De specialisatie en mechanisatie zetten door in de agrarische sector. Gespecialiseerde bedrijven vereisen ook gespecialiseerde kennis. Het alom bekende gemengde bedrijf wordt minder gangbaar. Zo komen er varkenshouderijen, bedrijven voor fokzeugen, melkveebedrijven, pluimveebedrijven etc. Dus worden er voor het eerst cursussen voor bijscholing op speciale onderwerpen noodzakelijk.

¹G.J.C.D. Goedhart was tussen 1900 en 1930 een grootheid in Nederland op coöperatief gebied en heeft veel gepubliceerd, o.a. 'De wet op de coöperatieve verenigingen' (1917) en 'De coöperatieve groothandelsverenigingen' (1924). Ik heb niet kunnen achterhalen hoe de verhouding tussen de Goedhart stichting en het Instituut voor Landbouwcoöperaties, beide gevestigd in

De Steeg, precies is. Ik vermoed dat de G.J.D.C. Goedhart Stichting, waar mijn vader in 1953-1954 les gaf aan aanstaande directeurs, aan het eind van dat decennium of kort daarna haar naam gewijzigd heeft in het wat neutralere Instituut ... etc.

Bondsorgaan en opdeling door groei

De Drentse en Gelders-Overijsselse bond krijgen een gezamenlijke subsidie. Dit is de opmaat voor een fusie in 1970. Er ontstaat een Landelijk Contactorgaan. Dat bevordert onderlinge contacten en uitwisseling van ervaringen.

In 1968, tien jaar na het ontstaan van de bedrijfsverzorging in Almen/Gorssel, zijn er 64 lidverenigingen met bijna 10.000 leden en gezamenlijk 77 bedrijfsverzorgers in dienst. De groei zet door, niet zo zeer in aantal verenigingen, maar wel in het aantal aangesloten leden.

De boeren merken dat zij niet meer zonder een agrarische bedrijfsverzorgingsdienst kunnen. Tien jaar later, in 1978, zijn er 65 lidverenigingen met ruim 18.000 boeren lid (groei ledenbestand 80%), terwijl het aantal boerenbedrijven in totaal al begint terug te lopen. Het aantal bedrijfsverzorgers in vaste dienst is dan al 245 (groei aantal werknemers is 218%). De oorzaak is dat er steeds meer 'gezond werk' bij kwam: hulp in drukke dagen, ook als er geen ziekte op het bedrijf is. Bij dat alles heeft de overheid een stimulerende rol.

Waren er eerst samenwerkende zelfstandige bonden, in 1970 verandert de organisatie. Bij de Gelders-Overijsselse en Drentse bond is vanwege de omvang een opdeling in bestuursdistricten gewenst. Het worden er acht. Een jaar na de reorganisatie sluit Twente er zich in 1971 bij aan. Dat brengt het nieuwe idee van een werkverdeling, tevens propagandist, met zich mee. De werkverdelers worden G. Gerrits.

Terug naar de oorsprong

In 1974 verhuist het secretariaat met administratie, dat via de Steeg in Warnsveld in Huis 't Velde is neergestreken, naar Almen. Terug naar de oorsprong. Daar wordt het kantoor van de voormalige Coöperatieve Landbouw Vereniging Almen-Harfsen betrokken. Deze coöperatie was met een aantal andere, waaronder de C.A.V. Gorssel, in 1969 in de ComDé (Coöperatie omgeving Deventer) opgegaan.

Was eerst de dienstverlening gericht op ziekte en ongeval, jongere boeren zien al gauw de mogelijkheid de bedrijfsverzorging in te schakelen als boeren eens met vakantie willen of een weekendje weg. Iets wat vroeger niet/nauwelijks mogelijk was. Dit werd mede mogelijk gemaakt door de wetgeving die boeren recht op vakantie gaf. De verandering van karakter van de agrarische bedrijfsverzorging en de professionalisering blijkt ook uit het feit dat in 1977 een CAO met eigen werknemers wordt afgesloten. Dat noopt ook tot een reorganisatie. Deze komt in 1979 tot stand met een nieuwe naam. Het wordt Coöperatieve Vereniging Agrarische Bedrijfsverzorging Oost Nederland b.a., in afkorting C.V.A.B. Er komen een financiële commissie en een raad van toezicht. In 1982 volgt een ondernemingsraad. Het kantoor bij de voormalige C.L.V. Almen-Harfsen blijkt eind jaren '70 te klein.

Daarom wordt in Almen nieuwbouw gepleegd. In 1981 verhuist de C.V.A.B. naar haar definitieve en huidige moderne kantoor aan de Scheggertdijk 22. Staatssecretaris De Graaf opent het nieuwe gebouw met een ringsteekact.

Bij ziekte of ongeval kan de boer toch niet de voeten dankzij de bedrijfsverzorging.

Bedrijfsverzorging in gevaar

Eind jaren '70 verandert het politieke klimaat. Niet alle overheidsmaatregelen pakken positief voor de bedrijfsverzorging uit. Allerlei subsidies worden afgebouwd. Zo ook de lidmaatschapssubsidie voor de bond voor bedrijfsverzorging. De Twentsche Courant meldt op 11 maart 1977: "Bedrijfsverzorgingsdienst: 'Redder in nood' heeft zelf dringend hulp nodig". De subsidie van f 150 per lid per jaar, die de bedrijfsverzorgingsdienst van het Rijk krijgt, wordt afgebouwd. En dat terwijl de aanvragen in twee jaar tijd verdubbeld zijn. Het bestuur zoekt naarstig naar nieuwe vaste subsidiebronnen. Maar als dat niet lukt, zal de bijdrage voor de leden zelf verhoogd moeten worden. Dat zal juist de kleine boer treffen, die het toch al zo moeilijk heeft, aldus het bestuur.

Beroepsopleiding, agrahulpen en combiwerkers

Mede door de steeds verdere specialisatie in de landbouw is de ervaring als boerenzoon of knecht, met de aanvulling van wat cursussen, onvoldoende. Er komt in 1981 een complete beroepsopleiding tot stand. De middelbare landbouwscholen gaan die verzorgen.

In 1983 volgt een inhoudelijke uitbreiding van de dienstverlening. De bedrijfsverzorging, eerst in Gorssel ondergebracht bij de stichting waaronder de gezinsverzorging viel, gaat nu als C.V.A.B. met agrahulpen aan de slag. In een extra bijlage van de Graafschapsbode 'Agrado 1985' wordt het zo verwoord: "Geen huishouding of melkstal is hetzelfde. De Coöperatieve Vereniging Agrarische Bedrijfsverzorging (CVAB) in Almen, heeft dit manco onderkend". Daarmee werd erkend dat een boerin een bredere taak heeft dan 'moeder en huisvrouw' zoals toen nog gebruikelijk. Verder schrijft de Graafschapsbode: "De meisjes die voor een dergelijke baan in aanmerking willen komen moeten tenminste negentien jaar zijn en normaliter een opleiding aan de Middelbare Agrarische School hebben gehad. Het is niet noodzakelijk dat zij 'van de boer'

komen, maar interesse voor het vak moet er wel zijn. Ook een rijbewijs behoort tot de vereiste". Misschien werd het wel vrouw zoekt boer?

Een andere ontwikkeling zijn de combi-werkers. In het kader van werkgelegenheidsprojecten konden jongeren bij een boer aan de slag. Elke dag bij een ander zodat men een volledige werkweek had. De opzet van dit combinatiebanenplan was dat de deelnemers er op den duur een baan aan over zouden houden. We zitten dan midden in de economische crisis van de jaren '80. Of de hoop was dat het plan ooit zonder subsidie zou kunnen draaien, zoals de schrijver van 'Een nieuwe loot aan de landbouwstam' in het jubileumnummer schrijft? Geen idee. Maar de C.V.A.B. hielp zo wel mee aan een oplossing van de werkeloosheid en liet op die manier haar sociale afkomst zien.

Flexwerk in vaste dienst

Het jubileumnummer van C.V.A.B. uit 1988 laat een keur van activiteiten zien. Naast de specifieke werkzaamheden op een boerderij, zoals stal schoonspuiten, komen er ook nogal wat bijzondere werkzaamheden langs. Wat te denken van aardappelselectie; klauwverzorging; mollen vangen; grondmonsters nemen; lassen; snoeien van fruitbomen; vriesbranden; bloemen snijden en oppotten; sloten reinigen; bomen enten; pluimvee vangen; grond ontsmetten.

Soms worden er zeer bijzondere diensten verricht. Een weduwe ziet wel wat in een collega boer zonder vrouw. Maar als vrouw vraag je geen man ten huwelijk, zeker toen niet. Of de bedrijfsverzorger eens wil gaan polsen. De man wil wel contact. Later is de bedrijfsverzorger getuige bij hun huwelijk.

Boerin vraagt aan haar bedrijfsverzorger of hij boodschappen wil doen in de supermarkt. "O ja, nog wat. Koop even een nieuwe fiets voor me".

Eenjarige bedrijfsverzorger plaatst mollenvangers. Een collega van hem, die bij de burens werkt, ziet dat. Kruipt even onder het prikkeldraad door als de 'mollenvanger' even weg is. Deze controleert als hij terugkomt even of er al vangst is. En zowaar, een van de klemmen is dichtgeklapt. Er zit een briefje in: 'Van harte gefeliciteerd', afzender 'De gebroeders mol'. Zo zijn er nog tientallen anekdotes te vertellen.

Vijfentwintigjarig jubileum

Een jaar voor het 25-jarig jubileum, tevens het zesde lustrum van het bestaan van de bedrijfsverzorging, heeft de C.V.A.B. bijna 22.000 leden met 342 bedrijfsverzorgers in vaste dienst. Daarnaast zijn er negentien in opleiding, totaal aan het werk: 361. Met elkaar hebben ze in 1987 1.109.369 uur gewerkt. Dat maakt een gemiddelde werkweek van 61,5 uur. Daarbij ga ik ervan uit dat een bedrijfsverzorger twee weken vakantie had en er dus vijftig werkweken waren.

In 1988 wordt het 25-jarig jubileum gevierd. De allereerste en meest ervaren bedrijfsverzorgster uit Almen is dan net een jaar gepensioneerd. Johan Klein Geltink, een pionier in Nederland, verwoordt de 30 jaar dat hij agrarische bedrijfsverzorgster was, zo:

"Het was een avontuur toen ik op 1 juli 1958 als eerste bedrijfsverzorgster van Nederland begon in Gorssel. De start was moeilijk. De boeren keken de kat uit de boom. Na een jaar echter begon het volop te leven. Het was dringend nodig. Bedrijfsverzorging is ontzettend nuttig werk. Het is ook verschrikkelijk dankbaar werk. Als bedrijfsverzorgster was je bij ziekte en ongeval de echte hulp voor het gezin, vooral voor de boerin die thuis met de problemen zat. Je was mensen tot steun. Je leefde mee, je at mee, je was eigenlijk een deel van het gezin. Hulp stond voorop. Tegenwoordig is dat nog steeds het geval. Het is echter wat zakelijker geworden. Elk uur telt. Er is wat minder ruimte om steun en toeverlaat van het gezin te zijn."

Echt sociaal werk dus, en zo zagen meer bestuurders en bedrijfsverzorgers hun taak. Klein Geltink kreeg voor zijn verdienste de gouden C.V.A.B. speld. Hij was er trots op. *"Het is een erkenning voor een levenswerk, waaraan ik heb mogen meebouwen. Bedrijfsverzorging is fantastisch."*

Bij een jubileum van een belangrijk bedrijf kunnen notabelen niet ontbreken. Daarom hier het korte artikel in het jubileumnummer van de C.V.A.B.-berichten van burgemeester van Gorssel Mr. W.J.P. van Notten.

"Het doet mij genoegen middels dit artikel te mogen stilstaan bij het 25-jarig jubileum van de bedrijfsverzorgingsdienst. Niet zo lang geleden, in 1983, heb ik bij de opening van het nieuwe kantoorgebouw mogen memoreren dat Almen als bakermat voor de bedrijfsverzorging in Oost-Nederland kan worden aangemerkt. Na de 'noaberplicht' en het inschakelen van de zgn. 'stille arbeidsreserve' was het de predikant Ds. J. Streefkerk die in 1958 de eerste initiatieven daartoe heeft genomen. Dat de bedrijfsverzorging in een duidelijke behoefte heeft voorzien blijkt uit het feit dat zij thans is gegroeid tot een springlevende moderne organisatie met ruim 22.000 leden. Ik ben er daarom van overtuigd dat de bedrijfsverzorgingsdienst heeft bijgedragen aan een grotere zekerheid op economisch- en sociaal-maatschappelijk terrein en ben nog altijd trots dat de dienst in gemeente Gorssel gevestigd is".

Dat is in 2019, zes jaar na het 50-jarig jubileum, nog steeds het geval. Over de periode 1988 -2013 en daarna wordt bericht in een volgende aflevering van 'Superboeren'.

Bronnen:

Jubileumuitgave C.V.A.B.-berichten; Artikelen in: De Twentsche Courant 11 maart 1977; Tubantia (ongedateerd); De Landbode 20 mei 1977; Agrado 1985 (bijlage Graafschapsbode)

Met dank aan G. Gerrits, T. Kraaijenbrink en mevr. A. Poorterman-Bargeman

UIT HET ARCHIEF (2): KOTELETJES EN ROLLADES

Mirjam van Velzen

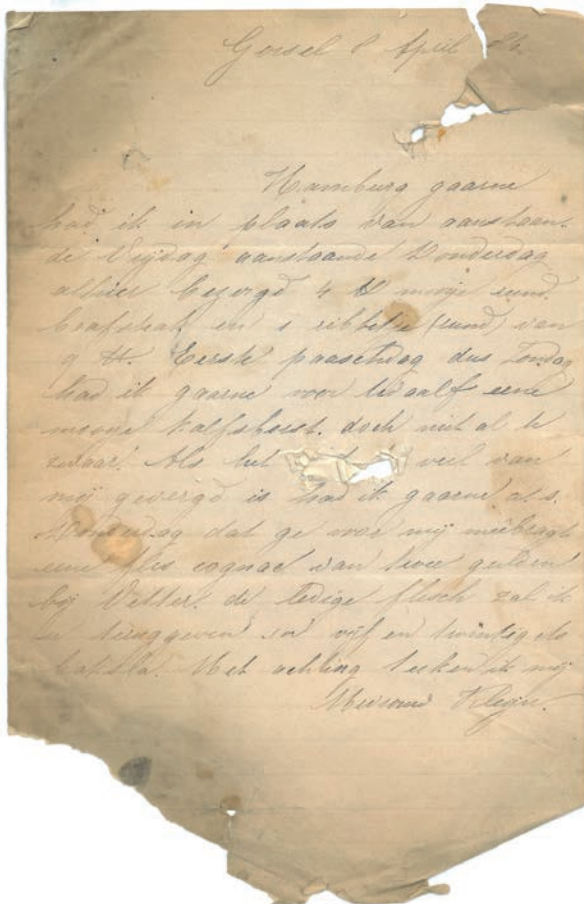
”Dinsdagmorgen op den Dennenbosch bezorgen, 1 kalfsschenkel voor 8 personen, 2 pond poulet, 3 kalfskarbonades waarvan 2 met nier.”

In het archief van de Joodse slager Abraham David Hamburg in Zutphen vinden we talloze van dergelijke bestelbriefjes, met name uit de jaren 1883 en 1884. Uit deze briefjes blijkt, dat de slagerij aan het Broederenkerkplein enkele trouwe klanten had in Eefde en Gorssel. Bijvoorbeeld de bewoners van het huis aan Rustoordlaan nummer 1 in Eefde, het Dennebosch. Helaas is niet precies bekend wie het huis in die tijd bewoonde, maar we weten wel dat ze gek waren op kalfsvlees! Andere trouwe klanten uit Eefde waren Willem Jan Eggink en zijn vrouw Willemina Steegman van het Enzink en de familie Voorbeijtel aan de Gorsselse Enkweg.

Enkele leden van de familie Hamburg voor de winkel aan Broederenkerkhof 2 in Zutphen voor 1926. Abraham liet na aankoop een slachtstal bouwen achter het gebouw.

Dat bewoners uit Eefde vlees bestelden in Zutphen, is gezien de geringe afstand niet zo verrassend. Maar ook enkele inwoners van Gorssel lieten hun vlees uit Zutphen komen. Bijvoorbeeld notaris Kleijn en dominee Thoden van Velzen. Hoe kunnen we deze voorkeur voor slagerij Hamburg te verklaren? Misschien heeft de herkomst van de bestellers er iets mee te maken. Zo komt Geertrui Beijma, de vrouw van de dominee, uit Leeuwarden. In Leeuwarden runt de dochter van Abraham Hamburg, Flora, samen met haar man Hertz Reindorp een slagerij. Wellicht hebben zij bij het horen van de aanstaande verhuizing van Geertrui haar de slagerij van hun (schoon)vader in Zutphen aangeraden. En Christoffine, de vrouw van notaris Kleijn, was geboren en getogen in het centrum van Zutphen. Haar voorkeur voor de Zutphense slager zal daarom zeker geen verrassing zijn.

Het briefje van Christoffine Kleijn, waarop ze voor Pasen 1884 vlees bestelt.

De communicatie met de slager verloopt via briefkaartjes, losse briefjes die aan de bezorger worden meegegeven, en uiteraard het bestelboekje, waarin werd bijgehouden wat nog moest worden betaald. De meeste bestelbriefjes zijn erg kort, maar Christoffine is doorgaans wat uitvoeriger. Zo schrijft zij op 28 december 1883: "K.coteletten als het kan nog wat dikker uitsnijden daar ze anders niet in de pan kunnen." Op Eerste Paasdag 1884 eet het gezin een kalfsborst "doch niet al te zwaar" en Christoffine meldt bij deze bestelling dat deze op de paaszondag vóór twaalf uur bezorgd moet worden.

De logistieke afhandeling van deze bestellingen zal voor de slagerij niet altijd gemakkelijk zijn geweest. Want iedere klant heeft weer andere wensen en tja, je kunt niet op twee plaatsen tegelijk zijn! Klanten stuurden daarom zo nu en dan een herinnering of vrij dwingende instructies: "Denkt gij er aan dat ik voor 1 jan. een rib besteld heb," en: "benodigd (...) twee pond kalfsbiefstuk geen runder zoals gisteren", of: "Zorg nu dat ik niet later dan maandag de twee rekeningen ontvang." Maar Hamburg doet voor de verre klanten ook wel wat extra's. Zo brengt hij voor de familie Kleijn ook wel eens een fles cognac van likeurstokerij Vetter mee; de lege fles geven ze dan mee terug!

Bronnen uit het Regionaal Archief Zutphen:

0020 Archief van Slagerij A.D. Hamburg te Zutphen (1855-1885), inventarisnummer 10
2062 Archief van het Bevolkingsregister Brummen (1827-1946),
via www.erfgoedcentrumzutphen.nl/onderzoeken/genealogie/

Toen en Nu (13)

Jarenlang was restaurant De Zwarte Stier gevestigd aan de Hoofdstraat 7 in Gorssel (eerder zat er al een café), nu hebben tandartsen Weijler & Weijler er hun praktijk in een nieuw pand.

Verdwijnende molens.

Niettegenstaande de protesten van de Vereeniging tot behoud van Natuurschoon, de Vereeniging tot het behoud van Natuurmonumenten en de plaatselijke afdeeling van de Vereeniging tot bevordering van 't Vreemdelingenverkeer, zal de molen te Gorsel toch worden gesloopt.

Haagsche Courant 24 mei 1924

Een Haagsche poelier heeft voor zijn winkel de jachtbuit uitgestald, welke Prins Bernhard op de deze week bij Gorssel gehouden jacht geschoten heeft.

Nieuwe Apeldoornsche Courant 7 november 1936

SPONSORS VAN DE ELF MARKEN

Almen:

Bouwbedrijf Geers BV, Kapelweg 22A
Camping Domein Groot Besselink, Lage Lochemseweg 31C
Geert de Groot fotograaf, Bakkersteeg 2
HCR De Hoofdige Boer, Dorpsstraat 38
Hotel Conferentiecentrum Landgoed Ehzerwold, Ehzerallee 14
Installatietechniek RoMa b.v., Scheggertdijk 41
Loonbedrijf Almen-Harfsen, Kapelweg 22
Museum STAAL (Pien Pon), Dorpsstraat 39
Tuintechniek Eefde, Scheggertdijk 4

Deventer:

Van Lente Systeemintegratie BV, Herfordstraat 5
Artistique BV, Maagdenburgstraat 32C
Internat. Transportbedr. Van Opijnen BV, Bochumstraat 6

Eefde:

Aannemersbedrijf Nengerman, Zutphenseweg 144
Autobedrijf Lenselink BV, Schoolstraat 11
Autoservice Eefde (J. Fomenko), Zutphenseweg 73
Brouwer Autoschade, Teenkweg 4
Coöp Versluis, Schurinklaan 16
De Stempel Winkel, Dr. Van der Hoevenlaan 27A
Dijkerman Rietdekkers, Scheuterdijk 23
Fysiotherapie Eefde, Rustoordlaan 10
Fresco Schilders- en decoratiebedrijf, Kapperallee 61
Gudrun Raiss, Jodendijk 45
Gebr. Klumper Auto's, Kapperallee 87
Kwekerij De Veldsprong, Scheuterdijk 16
Landgoed het Haveke B&B, Zutphenseweg 113
Majoor Makelaars & Taxateurs, Rustoordlaan 50
MATRI B.V., Mettrayweg 30
Restaurant De Sluis, Schoolstraat 70
Schoonmaakbedrijf Frederiks VOF, Julianalaan 37
Slagerij Derkjan Addink, Startdijk 11
Te Loo Transportbedrijf, Zutphenseweg 95
Tuincentrum De Blaakhof, De Blaak 15

Epse:

Autobedrijf Preuter, Lochemseweg 15
Installatiebedrijf Eefting, Lochemseweg 26
Installatiebedrijf Haarman, Lochemseweg 10

Gorssel:

Brinkman Super, Nijverheidsstraat 22
Camping Jong Amelte, Kwekerijweg 4
Eetcafé De Hoek, Joppelaan 5
De Traiteur (Groenten en Fruit), Hoofdstraat 55
Huisartspraktijk Van Gelderen, Hoofdstraat 45-B003
Kantoorboekhandel Bechtle, Hoofdstraat 40

Keukenstudio Stormink, Hoofdstraat 25
Loetje Gorssel, Hoofdstraat 26
Loonbedrijf H. Boschloo & Zn, Gorsselse Enkweg 2A
Memento Mori Uitvaartverzorging, Hoofdstraat 27
René Vos Outdoor & Sports BV, Hoofdstraat 39
Schildersbedrijf D.G. Wesseldijk BV, Hoofdstraat 44
Slagerij Jan Rodenburg, Hoofdstraat 38
Smits van Waesberghe Makelaars, Hoofdstraat 39B
Thoma & Bennink's Landerijenbureau, Hoofdstraat 47
Touwslagerij Steenberg, Veldhofstraat 10A
Welkoop H.H. Bernds, Molenweg 38
Weijler & Weijler tandartsen, Hoofdstraat 7

Harfsen:

Aannemersbedrijf Haarman, Lochemseweg 107
André Brummelman Rietdekkersbedrijf, Zeedijk 5
De Haarbroekse Vijvertuin, Harfsensesteeg 40
Fa. Beltman, Haarbroeksteeg 4
Garagebedrijf Henk Slettenhaar, Lochemseweg 161C
Grond- en Straatwerken Fa. Schoneveld Harfsen, Koelerweg 1
Landwinkel & Bloembinderij 'De Winde', Braakhekkeweg 9
Recreatiepark De Huurne, Harfsensesteeg 15
Schildersbedrijf G.J. Wesseldijk VOF, Lochemseweg 121

Joppe:

Het Bosrestaurant, Joppelaan 100
Bouwbedrijf Enderink BV, Lochemseweg 64
De Zevensprong, Dortherdijk 6
Hertenfarm De Langekamp, Joppelaan 116
De Poorte (D. van Helvoort) Joppelaan 81
N.M.J. Schrijver Rietdekkersbedrijf, Joppelaan 102

Kring van Dorth:

Buitengoed De Vlinderhoeve, Bathmenseweg 7
Henk Klein Ovink Uitvaartverzorging, Wittendijk 6
Stayokay Gorssel, Dortherweg 34

Lochem:

Multicopy The Communication Company, Burg. Leenstraat 54
Zweverink Muziek, Zwiapseweg 80

Warnsveld:

Kimenai Installatiebeheer bv, Rijksstraatweg 59

Zutphen:

Ahorn-bouwssystemen, Sontstraat 7
Kamphuis Hoogwerkers BV, Loohorst 7
Kamphuis Schilderwerken BV, Jutlandstraat 1
Rabobank Noord- en Oost-Achterhoek, Nieuwstad 1
Rexwinkel BV, Hermesweg 19

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.

Het lidmaatschap loopt van 1 januari - 31 december.

Opzeggen van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 december.

De contributie bedraagt € 20,00 per jaar per gezin. Hiervoor heeft men vrije toegang tot de vergaderingen, lezing- en dia-avonden. Tevens wordt elk kwartaal Ons Markenboek gratis toegezonden.

Betaling van contributie, bijdragen of giften kan op de rekening van de vereniging nr. NL12RABO 0301 4056 11 bij de Rabobank Noord- en Oost-Achterhoek t.n.v.: Historische Vereniging De Elf Marken.

Voor contributiebetaling wordt de voorkeur gegeven aan een machtiging.

De Historische Vereniging De Elf Marken heeft de status van Culturele ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). De belastingdienst stimuleert daarmee de begunstiging van de vereniging met (periodieke) en testamentaire schenkingen.

Nadere informatie over schenkingen verstrekt de penningmeester.

Publicatie of overname van artikelen uit Ons Markenboek is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie.

Kopij te zenden aan een van de leden van de redactiecommissie, bij voorkeur via e-mail.

Het verenigingsgebouw het Tramstation, Van der Capellenlaan 4 te Gorssel, is op dinsdagmiddag geopend van 14.00 - 16.00 uur en op donderdagmorgen van 10.00 - 12.00 uur. De tweede dinsdag van de maand kan men hier terecht voor bibliotheek en genealogie. In het Tramstation beschikken wij over kopieën op microfiche van het bevolkingsregister tot 1940. Het gemeentearchief is ondergebracht bij het Regionaal Archief Zutphen, tel. 140575, www.regionaalarchiefzutphen.nl.

U kunt hier terecht van dinsdag t/m vrijdag van 10.00 - 16.00 uur.

Het Gelders Archief

Openingstijden dinsdag tot en met donderdag van 10.00 - 17.00 uur en elke tweede zaterdag van de maand van 9.00 tot 17.00 uur.

Gelders Archief, Westervoortsedijk 67D, 6827 AT Arnhem, tel. 026 - 3521600, www.geldersarchief.nl

Het tramstation vanaf 1926

